

Magyar népballadagyűjtés Romániában

Pontosan ezekben a napokban ünnepli centenáriumát a Román Szocialista Köztársaság Akadémiája, amely a romániai magyar folklórgyűjtésnek is hajlékot, adott. 1949 márciusában alakult az Akadémia Kolozsvári Fiókjának Etnográfiai és Folklór Osztálya, amelynek egyik feladata, az erdélyi román folklór gyűjtésével együtt, az együttélő magyar nemzetiség folklórájának kutatása, valamint a román—magyar folklórkapcsolatok tanulmányozása. Az Osztály, amely annak idején minden előzmény nélkül, üres falak közt alakult meg, másfél évtized múltán nemzetközi méreteken is számottevő folklórchívummal — román, magyar és szász folklóranyaggal — rendelkezik.

Az archívumból ezúttal a magyar népballadákat szándékszunk ismertetni. A gyűjtés technikájának megfelelően az archívumban őrzött balladák háromfélék, és pedig: dallam nélküli balladaszövegek; balladaszövegek dallamukkal együtt, hallás után gyűjtve; végül magnetofonfelvételek, vagyis balladaszövegek dallamukkal együtt hangszalagra véve. (1953-ban kezdtünk magnetofont használni, s azóta a népballadákat teljes terjedelmükben hangszalagon rögzítjük. Ilyenformán, míg magnetofonfelvételeink száma rohamosan nő, addig hallás utáni gyűjtéshez csak elvéve folyomondunk, dallam nélküli balladaszövegeket pedig majdnem kizárólag vidéki műkedvelő gyűjtőktől: tanároktól, diákoktól kapunk.) Ezt a gyűjtéstechnikailag háromféle értékű anyagot egymástól megkülönböztetve, keletről nyugatra a hazai és a nemzetközi szakirodalomban hagyományossá vált néprajzi tájak szerint haladva, 1966. május 1-én az archívum az alábbi romániai magyar népballadaanyagot őrizte. (Lásd a táblát)

Megjegyzendő, hogy ez a másfélezer alkotás jórészt általános folklórgyűjtéseink során, tehát különleges népballadagyűjtési akciók nélkül halmozódott fel; ez a körülmény magyarázza földrajzi egyenetlenségét. Amíg ugyanis az archívum megalapozásával voltunk elfoglalva, addig figyelmünk az összes folklórműfajok közt egyformán oszlott meg. Most viszont, ennyi alkotás birtokában, összeállítottuk a

romániai magyar népballadák gyűjtési kérdőívül is használható jegyzékét, úgy, hogy a balladák száma az elkövetkező években az eddiginél sokkal gyorsabb ütemben fog gyarapodni.

A romániai magyar népballadák ekkora mennyiségének jelentőségét szakemberek körében aligha kell bizonygatni. A kutatások tisz-

	Csak szöveg	Szöveg és dallam	Magno-felv.	Összesen
Moldva	70	130	125	325
Gyimes	—	25	15	40
Gyergyó	—	45	—	45
Csík, Kászon	—	45	40	85
Háromszék	60	—	60	120
Udvarhelyszék	70	45	50	165
Kőhalom vidéke	—	—	20	20
Marosszék	15	15	85	115
Aranyosszék	—	—	35	35
Nagyenyed vidéke	—	20	—	20
Hunyad	—	—	20	20
Mezőség	10	65	20	95
Nagy Szamos völgye	15	20	50	85
Kalotaszeg	—	175	20	195
Szilágyság	20	15	20	55
Szatmár	—	25	—	25
Egyéb	20	10	30	60
Összesen:	280	635	590	1505

tázták, hogy az európai balladaköltészetben a magyar népballadának — kelet és nyugat határán¹ — szintén megvan a maga sajátos

¹ ORTUTAY Gyula: *Between East and West. L. Europa et Hungaria. Congressus Ethnographicus in Hungaria.* Bp., 1965. 265—278. Lajos Vargyas: *The Importance of the Hungarian Ballads on the Confines of Occident and Orient.* Uo., 325—332. Uő; *Rapports internationaux de la ballade populaire hongroise. L. Littérature hongroise — littérature européenne.* Bp., 1964. 69—103. és kny.

arculata, egyénisége. Néhány magyar balladatípusban még napjainkig is föllelhetők a kelet-ről hozott hősepika egyes motívumai, epizódjai.² A balladaköltészet egésze természetesen már az európai hazában formálódott ki, és bőven olvasztott magába nyugati anyagot, a középkori francia átvételektől³ egész az újabb német kölcsönzéseig.⁴ A másik oldalon a balkáni epikával szövődtek sokrétű kapcsolatai.

Mindezek a vonások az egész magyar balladaköltészetben belül épp a romániai magyar anyagban érvényesülnek a legjobban. A romániai magyar balladaköltészetnek ugyanis az egész magyar folklór keretében két alapvető sajátossága van. Az első az, hogy a magyar népballada Romániában a legelőbb és a leggazdagabb. A másik, hogy különösen a székelyek és a moldvai csángók között még ma is szép számmal föllelhetők azok az úgynevezett régi vagy klasszikus balladák, amelyek egykor az egész magyar népköltészetben honosak voltak, napjainkra viszont túlnyomórészt a jelzett területre húzódtak. Eszerint a régi, és általában az élő magyar népballadákat Romániában lehet a legeredményesebben tanulmányozni. Következőleg miként valamennyi magyar folklorista vallja, nincs a magyar balladakutatásnak egyetlen olyan sarkalatos kérdése sem, amelyet ne perdöntő módon a romániai magyar — különösen a székely és a moldvai csángó balladák határoznának meg. A magyar balladakutatás kulcsa a romániai magyar népballada.

Néhány szóval említjük fontosabb publikációinkat. A balladagyűjtés történetének kisebb adalékai mellett⁵ monográfiában méltattuk KRIZA Jánost, a székely népballadák klasszikusát, illetőleg *Vadrózsák* (1863) című székely népköltési gyűjteményét.⁶ — Több ritka ballada közlésén kívül⁷ két balladaról jelentettünk meg monografikus tanulmányt. Az első a *Balog Józsi* című székely népballada közel másfél százados életpályáját: keletkezését (1829), virágzását és hanyatlását rajzolja meg.⁸ A másik tanulmány, a moldvai csángó *Farkas István* balladája kapcsán, első ízben tudósít a magyar folklórban a balladarögtönzés létezéséről.⁹

Az interetnikus kapcsolatok köréből, Osztályunk profiljának megfelelően, mind a balladagyűjtés múltjának,¹⁰ mind maguknak a balladáknek a román—magyar kölcsönviszonyával¹¹ többször foglalkoztunk. Utóbbi vonatkozásban, egyebek mellett, több román népballada magyar átvételét tisztáztuk. Ezek közt egyik a méltán híres *Báránkyka*, amelynek a keleti székelység és a moldvai csángóság közt került elő több tucatnyi magyar változata.¹² *A juhait kereső pásztor*, szintén a román pásztor-repertórium egyik reprezentatív alkotása, az előbbinél nagyobb területen hatolt be a romániai magyar folklórba.¹³ *Györgyike és Ilona* balladája újabb helyi átvétel a moldvai csángók körében.¹⁴

Forráskiadványaink közül az egyik táji jellegű, és lírai dalok mellett 54 moldvai csángó

² Uú: Kutatások a népballada középkori történetében, II. *A honfoglaláskori hősi epika továbbélése balladáinkban*. Ethn. LXXI (1960). 479—523. és kny.

³ Uú: Kutatások a népballada középkori történetében, I. *Francia eredetű réteg balladáinkban*. Uo., 163—276. és kny.

⁴ Uú: *Zur Verbreitung deutscher Balladen und Erzähllieder in Ungarn*. L. *Festschrift zum 75. Geburtstag von Erich Seeman*. Berlin, 1964. 63—79. és kny.

⁵ FARAGÓ József: *A marosvásárhelyi diákok népköltészeti gyűjtőmunkája az 1860-as években*. Igaz Szó, IV (1956). 7. sz. 1038—1043. Románul; *Culegerile de poezie populara secuiasca efectuate de elevii din Tg. Mures pe la 1860*. Rev. de folc. II (1957). 3. sz. 75—80. és kny.

⁶ Uú: *Kriza János és a Vadrózsák*. L. ANTAL Árpád—FARAGÓ József—SZABÓ T. Attila: *Kriza János*. Három tanulmány. Buk., 1965. 65—201. és 284—291.

⁷ Uú: *Petőfi verséből — székely népballada*. Igaz Szó, VIII (1960). 9. sz. 452—456.: ALMÁSI István: *A Kádár Kata-ballada kalotaszegi változata*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (NyIrK), IV (1960). 339—341. és kny. — Uú: *Magyargyerőmonostori adatok a töröknek eladott leány balladájáról*. Uo., VII (1963). 109—115. — OLOSZ Katalin: *Egy újabb „Kádár Kata” variáns*. Uo., 276—277. — RÁDULY János—FARAGÓ József: *„A gazdag asszony anyja” balladájának ismeretlen változatai*. Igaz Szó, XIII (1965). 3. sz. 438—442. — FARAGÓ József: *Két adat Szilágyi és Hagymási balladáról*. NyIrK. IX (1965). 143—147. és kny. — Uú: *Márton szép Ilona balladájához*. Kézirat, 1962. — Uú: *A három bányászlegény lozsádi balladája*. Kézirat, 1965.

⁸ ANTAL Árpád: *Balog Józsi balladája keletkezésének és változásának kérdéséhez*. NyIrK. VI (1962). 27—67. és kny.

⁹ FARAGÓ József: *Farkas István balladája*. Uo. II (1958). 19—44. és kny.

¹⁰ Uú: *A százéves „Vadrózsapör” és mai tanulságai*. Korunk, XXIII (1964). 1722—1726. — Uú: *Traduceri maghiare ale baladelor populare românești*. Limbă și literatură, VII. Buc., 1964. 455—468. és kny. — Uú: *Ács Károly és a román népballada*. Igaz Szó, XIII (1965). 4. sz. 599—607. — Uú: *Vasile Alecsandri román népballadagyűjteménye a magyar irodalomban*. Uo., 8. sz. 204—213. — Uú: *Kazinczy Ferencz román balladaközlése 1831-ben*. Kézirat, 1965.

¹¹ Uú: *Népköltészeti kapcsolataink kutatásáért*. Korunk, XVIII (1959). 9. sz. 1301—1309. — Uú: *Székely történeti ének Ipszilánti felkeléséről*. Ethn. LXVII (1956). 274—279. — Uú: *A csodahalott-ballada a máramarosi román népköltészetben*. Igaz Szó, IX (1961). 1. sz. 138—144. — Uú: *Bem apót váró román ének 1851-ből*. Uo., 10. sz. 612—618. — MITRULY Miklós: *Adalékok a román—magyar népköltészeti kapcsolatok kérdéséhez*. Motívum- és baladaátvétel a román folklórból. Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Philologia. 1962, fasc. 2. 67—81. és kny. — FARAGÓ József: *Vili, a betyár balladája*. Kézirat, 1965.

¹² Uú: *Háromszéki magyar Miorița*. Igaz Szó, VII (1959). 10. sz. 689—695. — Uú: *Variantele maghiare ale „Mioriței”*. Limbă și literatură, V. Buc., 1961. 357—369. és kny. — MITRULY Miklós: *Adrian Fochi: Miorița*. NyIrK. IX (1965). 200—204.

¹³ FARAGÓ József: *A juhait kereső pásztor a magyar folklórban*. Igaz Szó, XI (1963). 1. sz. 138—141. Románul: *„Ciobanul care si-a pierdul oile” în folclorul maghiar*. L. *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1962—1964*. Cluj, 1966. 455—461. és kny.

¹⁴ Uú: *Györgyike és Ilona balladája*. NyIrK. VI. (1963). 191—213. és kny.

népballadát tartalmaz, javarészüket dallammal.¹⁵ Másik gyűjteményünk, a *Jávorfamuzsika*, első ízben próbál áttekintő képet adni az egész romániai magyar népballadaköltészet történeti múltjáról és földrajzi kiterjedéséről, néhai és mai állapotáról. A bevezető tanulmányban megkíséreltük a romániai magyar népballadakutatás valamennyi fontosabb kérdését fölvetni. 205 szöveget tartalmaz, közel felerészük első ízben került archívumunkból kiadásra. Az anyag rendszerezésében szintén továbbfejlesztettük kutató-elődeink eddigi eredményeit: a balladákat három nagy történeti, s azon belül több tematikai csoportban közöltük.¹⁶ — Néhány táji jellegű, a népköltészet többi műfaját is felölelő romániai magyar gyűjtemény szintén elég szép számmal tartalmaz népballadákat.¹⁷

A jövőre nézve, Románia Szocialista Köztársaság Akadémiájának távlati tervei közé illeszkedve, legelső feladatunknak tekintjük a gyűjtőmunka meggyorsítását, kiszélesítését és egyenletes elosztását. Fenti táblázatunkból kiderül, hogy noha eddig is jelentős területet hódítottunk meg a kutatás számára, mégis például Erdély déli felében, valamint nyugati és északkeleti részében, továbbá a Bánságban stb. balladagyűjtést nem folytattunk. Egy

¹⁵ FARAGÓ József — JAGAMAS János: *Moldvai csángó népdalok és népballadák*. Buk., 1954.

¹⁶ FARAGÓ József: *Jávorfamuzsika*. Népballadák. Buk., 1965.

¹⁷ KONSZA Samu — FARAGÓ József: *Háromszéki magyar népköltészet*. Marosvásárhely, 1957. (45 balladával.) — KOVÁCS Ferenc — FARAGÓ József: *Iratosi kertek alatt*. Kisiratosi népköltészet. Buk., 1958. (11 balladával.)

hosszabb lejáratú terv alapján az összes romániai magyar lakosságú néprajzi vidékeket rendszeresen át akarnók fésülni, és egész java balladatermésünket archívumba gyűjteni. E terv során a földerítés munkájába, sőt magába a gyűjtésbe azokat a műkedvelő folkloristákat is bevonnánk, akik ezen a téren oly szívesen szolgálgják a tudományos haladás ügyét.¹⁸

A nagyarányú gyűjtéssel párhuzamosan kellene folynia az értékesítésnek. Nemcsak a kiadás fokozására gondolunk, hisz a kiadásnak nem lehet, de nem is kell a gyűjtéssel lépést tartania; a gyűjtés mindig teljességre törekvő, a kiadás viszont (hacsak nem összkiadás) valamilyen szempontból mindig szigorúan válogató jellegű. A kéziratos folklór bármely mennyiségéről, nemzetközileg jól bevált módszer szerint, a műfaji katalógusok tájékoztatnak. Helyesnek látnók, hogy a távlati gyűjtési terv megvalósítása közben, azzal párhuzamosan, elkészítsük a romániai magyar népballadakatalógust. Lehet ez akár önálló munka, akár egy általánosabb katalógus része, ahogyan a tudományos szükség és célszerűség kívánja.

Szeretnénk, ha a mi hazai munkánk tanulságai szintén hozzájárulnának az európai balladakutatás eredményeihez.¹⁹

(1966. szeptember) FARAGÓ József

val.) — J. SZENIK Ilona — ALMÁSI István — ZSIZSMANN Ilona: *A lapádi erdő alatt*. Ötvennyolc magyarlapádi népdal. Buk., 1957. (6 ballada, dallammal.)

¹⁸ FARAGÓ József: *Hogyan gyűjthetnek a diákok népballadát?* Utunk, XX (1966. május 20.). 20 (916). sz. 4.

¹⁹ Uő: *A nemzeti folklórkutatástól a nemzetközi folklórkutatásig*. Korunk, XXV (1966). 5. sz. 713—717.